

EMILIA PAVEL (1925-2014)
**„Am dăruit acestei instituții munca
de o viață și anii cei mai frumoși!”**

Marcel LUTIC*

Emilia Pavel face parte, într-un sens mai larg, dintre *ctitorii* Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași. Rămăsese, după plecarea la Domnul, în 2009, a Victoriei Semendeaev, *ultimul martor*, „demn și activ”¹, din acea echipă deosebită care, în deceniile 5-6 ale veacului trecut, scria istorie în muzeologia etnologică ieșeană și românească².

Această istorie începe în anii celui De-al Doilea Război Mondial, mai precis în primăvara anului 1943, cu Profesorul Ion Chelcea (1902-1991), întemeietorul muzeului, continua cu Emilia Pavel,

* Muzeul Etnografic al Moldovei, Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași – România.

¹ Cf. Marcel Lutic, *Victoria Semendeaev (1923-2011)*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” (AMEM), Iași, XI, 2011, p. 407.

² Despre contextul înființării Muzeul Etnografic al Moldovei, dar și despre rolul său în muzeografia etnografică românească, a se vedea: Ion Chelcea, *Menirea Muzeului Etnografic al Moldovei*, Iași, Tipografia „Liga Culturală”, 1943 (republicat în AMEM, I, 2001, p. 11-18); Idem, *Muzeografia etnografică în Moldova. Preocupări și realizări*, în „Anuarul Muzeului Satului”, București, I, 1966, p. 178-202; Idem, *Muzeografia etnografică la Iași*, în „Contemporanul”, nr. 11, 1973, p. 2; Idem, *Cum a luat ființă și a fost organizat Muzeul Etnografic al Moldovei. Mărturii*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, seria Muzeu, nr. 8/1978, p. 56; Petru Cazacu, *Preocupări pentru organizarea unui Muzeu Etnografic la Iași*, în „Cercetări Istorice” (CI), Iași, VII, 1976, p. 26-27; Emilia Pavel, *Patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași*, în CI, VIII, 1977, p. 45-50; Idem, *La 50 de ani de la înființarea Muzeului Etnografic al Moldovei*, în „Revista Muzeelor”, nr. 4/1994, p. 68-73; Idem, *Din istoricul Muzeului Etnografic al Moldovei – Iași*, în AMEM, I, 2001, p. 19-34; Marcel Lutic, *Jumătate de veac de la deschiderea expoziției de bază a Muzeului Etnografic al Moldovei. Mărturii, acte și documente (I) și (II)*, în AMEM, VIII, 2008, p. 227-300, respectiv IX, 2009, p. 331-380.

încadrată prima în schema muzeului din 1951³, și se împlinea prin venirea succesivă la muzeu, în perioada 1953-1957, a Aurorei Turcu, a lui Gheorghe Bodor⁴, Petru Cazacu, a Melaniei Ostap și a Victoriei Semendeaev, adică a celor mai importanți etnografi ieșeni, aceia care se vor afirma în următoarele decenii atât ca muzeografi redevabili, dar și ca cercetători renumiți în diverse domenii ale etnografiei românești⁵.

O istorie ce se încheia oarecum fericit⁶ la 16 februarie 1958 prin deschiderea oficială a expoziției de bază a muzeului (o expoziție extrem de bine primită de marele public, dar și de către specialiștii în științe sociale – folcloristul Ion Diaconu afirmând că „este *sinteza culturală a neamului românesc* în perioada modernă”⁷). Așadar, Emilia Pavel este în acest început remarcabil de drum veriga de legătură între Profesorul Ion Chelcea și ceilalți tineri muzeografi.

...Am avut, îndrăznesc să spun acest lucru, *o relație specială* cu etnograful Emilia Pavel. Vreme de aproape două decenii (1993-2012) i-am fost om de încredere și, într-o anumită măsură, ucenic, fapt care m-a onorat și, deopotrivă, m-a stimulat în activitatea mea profesională! Relația noastră a căpătat noi valențe după 2001, an deosebit în viața Emiliei Pavel, fapt la care voi reveni pe parcursul evocării. Ei bine, această relație specială, profesională și umană deopotrivă, mă îndeamnă acum *să dau mărturie* despre cine a fost Emilia Pavel. Facem aceasta în chip de *recunoștință și prețuire* la adresa unui etnograf redevabil, extrem de pasionat și de harnic, care se raporta la valorile și reperatele profesiei sale ca la ceva sacrosant, un specialist dedicat total operei de teaurizare și valorificare a patrimoniului etnologic românesc și care își iubea cu toată ființa sa domeniul de cercetare.

³ Emilia Pavel, *Din istoricul Muzeului Etnografic...*, p. 21.

⁴ Marcel Lutic, *Gheorghe Bodor (1929-2002) – o viață închinată muzeului*, în AMEM, II, 2002, p. 345-346; Idem, *Preocupări pentru organizarea...*, I și II, passim.

⁵ Pentru această perioadă, destul de frământată, a începutului de drum, a se vedea, mai ales, Emilia Pavel, *Din istoricul Muzeului Etnografic...*, passim și Marcel Lutic, *Preocupări pentru organizarea...*, I și II, passim.

⁶ Asta deoarece întemeietorul Chelcea fusese îndepărtat (sub pretextul unei pensionări forțate!), în aprilie 1957, de la conducerea muzeului și chiar dat afară din instituție (Marcel Lutic, *Victoria Semendeaev*, p. 410; Idem, *Preocupări pentru organizarea...*, I, p. 242).

⁷ Marcel Lutic, *Preocupări pentru organizarea...*, II, p. 344.

Pentru început, câteva *repere biografice* credem că au darul să lumineze devenirea socio-profesională a Emiliei Pavel. S-a născut în Popești – Iași la 9 aprilie 1925. Școala primară a început-o în satul natal, după care se înscrie la Școala Normală nr. 2 din Iași. La sfârșitul de an școlar 1937-1938, la serbarea organizată la Teatrul Național a avut onoarea să dea mâna cu marele istoric Nicolae Iorga. Acesta venise la Iași împreună cu celebrul George Enescu, care a dirijat Orchestra Filarmonicii „Moldova”. Iorga, atunci când i-a înmănat premiantei Emilia Pavel pachetul de cărți, a întrebat-o, glumind, dacă nu este cumva rudă cu... Apostolul Pavel⁸. Studiile liceale le-a urmat la Liceul de Fete „Oltea Doamna” din Iași, încheindu-le în tristul an 1946. În această perioadă îl întâlnește și pe cunoscutul scriitor Eugen Barbu, pe atunci tânăr elev la o Școală de Jandarmi din București, refugiat și el, ca și Emilia Pavel, prin satele Munteniei⁹.

Între anii 1946-1950 este studentă la prestigioasa Facultate de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, aici însușindu-și primele cunoștințe de etnografie chiar de la Profesorul Chelcea. La 1 iulie 1951 este încadrată ca muzeograf principal, având funcția de șef de secție, la Muzeul Etnografic al Moldovei din Iași, unde va răspunde, în principal, de sectorul „Artă Populară”.

Pentru început se va consacra cercetărilor privitoare la delimitarea zonelor etnografice din zona centrală a Moldovei, dar și altor numeroase activități muzeale, unele dintre ele de pionierat (muncă de teren în vederea depistării și achiziționării de țesături, port popular, măști populare, întocmirea științifică a colecțiilor de textile și ceramică, conservarea textilelor, organizarea unor expoziții temporare). Sunt ani de neuitat, de ucenicie în muzeografia etnografică, ani care stau indubitabil sub semnul lui Ion Chelcea, acestui eminent etnolog român Emilia Pavel păstrându-i o vie recunoștință până la sfârșitul vieții sale.

⁸ Emilia Pavel, *Memoriile unui muzeograf*. Prefață de Daniel Corbu, Iași, Editura Princeps Edit, 2013, p. 28; episod relatat și în articolul Ginei Popa, *Despre începuturile unei mari pasiuni*, publicat în ziarul „Evenimentul” de Iași din 26 ianuarie 2013 (consultat la adresa electronică: <http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/reportaj/a-atat-m-a-intrebat-iorga-a-esti-ruda-cu-apostolul-pavela-a-58600.html>).

⁹ De altfel, Eugen Barbu avea să o evoce în *Jurnal* (București, Editura pentru Literatură, 1966, passim), dar și în revista „Săptămâna”, ediția din 4 iulie 1986, în schița *Sub lumina lunii* (semnată cu pseudonimul Mihai Vlasie). Această întâlnire deosebită este amintită și de Emilia Pavel în *Memoriile sale* (p. 32-34).

Privitor la această primă parte din viața socio-profesională, dar și la pasiunea pentru profesie, scriitorul ieșean Grigore Ilisei afirma inspirat că Emilia Pavel „n-a pierdut rădăcinile. A păstrat vie legătura cu spiritualitatea țărănească, cu universul rural, deoarece a simțit încă din copilărie că sintagma blagiană a veșniciei născute la sat nu-i doar o zicere măiastră, memorabilă, ci s-a ivit dintr-o realitate ce-a plâsmuit-o. Copilăria și tinerețea s-au boltit sub semnele acestei mitologii, care i-a impregnat trăirea și i-a marcat ireversibil codul genetic. A fost parcă sortită să se îndeletnicească cu studiul culturii populare. O respira prin toți porii făpturii sale”¹⁰.

Deceniul șase din veacul trecut, mai ales perioada 1955-1958, a stat, cu precădere, sub imperativul deschiderii expoziției de bază a muzeului, pentru aceasta Emilia Pavel muncind din greu, alături de ceilalți tineri colegi, la achiziționarea, conservarea, selectarea și etalarea valorosului patrimoniu colectat (inclusiv de Profesorul Chelcea!) de prin satele Moldovei. După deschiderea oficială a expoziției de bază, la 16 februarie 1958, Emilia Pavel și-a focalizat atenția, în special, spre popularizarea colecțiilor prin conferințe și expoziții, dar și spre cercetarea patrimoniului muzeal etnografic și editarea de lucrări de specialitate, *portul și textilele populare*¹¹, precum și *obiceiurile de iarnă* fiind temele care au pasionat-o în cel mai înalt grad.

În acest ultim sens, Emilia Pavel a efectuat, ca orice etnograf serios, ample cercetări de teren: „A bătut [...] Moldova în lung și lat, a intrat în sute de case, a stat de vorbă cu multă lume și s-a întors la Iași cu valori inestimabile, care, altfel, s-ar fi pierdut iremediabil”¹². Participă la cercetări de salvare în cadrul Grupului de Cercetări Complexe Bicz (1954-1959) și, deja ca un

¹⁰ Grigore Ilisei, *Cu satul în suflet*, în „Dacia literară”, Iași, nr. 2/2010, p. 45.

¹¹ Alfred Hynek, cercetător ceh de la Centrala Produselor de Artizanat din Brno, aflat în călătorie de studii la Iași, nota, pe 14 iulie 1964, în Cartea de onoare a muzeului (p. 157): „În special colecția de textile, care este condusă de specialistă E. Pavel, mărturisește despre o activitate depusă cu pasiune”.

¹² Grigore Ilisei, *loc. cit.*, p. 45.

specialist reputat, la cele ale Grupului de Cercetări Complexe „Porțile de Fier” (1967-1971) ale Academiei Române.

Corolar fericit al acestor deplasări pe teren sunt lucrările referitoare îndeosebi la zona etnografică Iași, acestea fiind deja repere importante în literatura etnografică românească. Colaborează cu Institutul de Cercetări Etnografice și Dialectologice din București la proiectatul „Atlas Etnografic al României” (tema aleasă fiind evident Portul popular). În acest sens, „Emilia Pavel s-a consacrat reflecției asupra a ceea ce văzuse și auzise. O meditație menită să integreze aceste tezaure în sistemul de valori al culturii noastre populare. A înțeles dintr-o ochire că era o urgență, probele fiind tot mai amenințate cu dispariția odată cu modernizarea accelerată a societății. [...] Din aglutinarea de detalii, unele din păcate repetitive, descrise cu o admirabilă acribie, arta populară românească se conturează într-o vedere convingătoare și ni se luminează în toată splendoarea originalității sale”¹³.

În 1973 a fost un moment aparte în istoria muzeului, atunci când ctitorul Ion Chelcea revenea la Iași cu prilejul unei duble sărbători: 30 de ani de la înființarea muzeului și 15 ani de la deschiderea expoziției de bază. Nu știm cu precizie care erau raporturile întemeietorului cu echipa de etnografi ieșeni conduși de peste un deceniu și jumătate de Gheorghe Bodor. Putem doar bănuși că la această întâlnire s-a încheiat un armistițiu, de natură simbolică, între cele două părți, pe nedrept despărțite în 1957.

Din această adevărată ramă a unei vieți trăite ardent, nu trebuie uitată nicidecum intensa activitate pe care neobosita Emilia Pavel a desfășurat-o decenii la rând în vederea îndrumării creației artistice populare contemporane spre canoanele tradiționale, colaborarea cu secțiile Cooperativei „Miorița” și cu Liceul Pedagogic „Vasile Lupu” din Iași fiind exemplară.

Astfel, se poate afirma, cu mult temei, că Emilia Pavel a „slujit”, cu acte în regulă (adică până la pensionare!), Muzeul Etnografic al Moldovei vreme de peste 30 de ani (1951-1983), după care a continuat

¹³ *Ibidem*, p. 46-47.

să... slujească, cu aceeași râvnă și abnegație, știința etnologică românească timp de alți aproape 30 de ani (1983-2014), adică până la moarte. În această a doua perioadă a vieții, mai ales după 1995, probabil a suferit datorită necomunicării, la cotele dorite de ea, cu tinerii muzeografi etnografi ieșeni, însă și-a găsit alinarea în intensa muncă de documentare și editare a noi cărți¹⁴.

În tot acest context, zicerea Emiliei Pavel, care a devenit și subtitlul acestei evocări comemorative (*Am dăruit acestei instituții munca de o viață și anii cei mai frumoși!*), mărturisită adesea în timpul vieții nu din emfază sau cu regret, capătă parcă aerul unei paradigme sau sentințe privitoare la *rostul suprem în viață* al celei dispărute.

Reperete bibliografice vin să întregesc acest sumar portret. După știința noastră, în cei peste 60 de ani de activitate profesională Emilia Pavel a publicat circa 15 volume de autor și numeroase studii, materiale și articole de specialitate (o listă cu titlurile acestora se regăsește la sfârșitul textului comemorativ), toate fiind *mărturii și argumente trainice* pentru o activitate profesională febrilă și bogată în realizări. Întreaga operă științifică i se caracterizează prin „dragoste și înaltă competență”¹⁵.

Petru Ursache, cunoscutul etnolog ieșean și consătean cu Emilia Pavel, este cel care i-a urmărit sistematic opera și a definit-o în ceea ce are ea mai personal: „Cine parcurge lista de lucrări publicate (și sunt foarte multe la număr) constată că majoritatea au ca obiect motivele și formele plastice. În anumite domenii, autoarea s-a impus cu contribuții esențiale, bucurându-se de aprecieri unanime din partea specialiștilor [...]. Ca să vorbești despre portul popular de pe întreg cuprinsul Moldovei, despre măști sau despre podoabele din

¹⁴ Cf. Otilia Bălinișteanu, *In memoriam Emilia Pavel – ultimul mare etnolog al Iașilor*, publicat în ziarul „Lumina”, ediția de Iași, din 20 octombrie 2014 (consultat pe pagina <http://ziarullumina.ro/memoriament/emilia-pavel-ultimul-mare-etnolog-al-iasilor>). Aici apar următoarele informații (care, ca și partea a doua a titlului, dar ca și alte informații din cuprinsul articolului, trebuie serios nuanțate): „După pensionare, a rămas într-un anonim aproape total, dedicându-se scrierilor sale. A suferit teribil după munca de teren, dar, mai ales, a purtat mereu în suflet durerea de a nu fi putut împărtăși tot ce știa despre colecțiile Muzeului Etnografic al Moldovei cu mai tinerii săi colegi, etnografi și muzeografi (subl. noastră)”.

¹⁵ Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Emilia Pavel: muzeograf model*. Predoslovie-portret la volumul *Studii de etnologie românească*. Ediția a II-a. Postfață de Romulus Vulcănescu, Iași, Editura Princeps Edit, 2006, p. 5. Acest text a fost reluat și în Emilia Pavel, *Memoriile unui muzeograf*, p. 211.

interioarele locuințelor rurale, trebuie să apelezi la scrierile sale (și la colecțiile muzeale achiziționate pe răspundere proprie), ca la surse de informație sigure, verificate vreme îndelungată și la fața focului. Lor li s-a acordat, într-adevăr, munca de o viață, de febrilă căutare, de întrebări și răspunsuri”¹⁶.

Iată alte câteva opinii despre opera scrisă a Emiliei Pavel: „*Portul popular din zona Iași* a constituit pentru mine o foarte agreabilă surpriză... Dvs. vă afirmați tot mai mult, spre marea mea bucurie, drept o pasionată etnografă, care și-a găsit adevărata ei vocație” (Petru Caraman)¹⁷; „Emilia Pavel este o cercetătoare științifică reputată în domeniul artei țărănești și populare” (Romulus Vulcănescu)¹⁸; „Face parte din elita domeniului, distingându-se prin faptul că-și întemeiază studiile și judecățile de valoare pe probe relevante, grăitoare” (Iordan Datcu)¹⁹; „Aceste studii, cu o mare bogăție de argumente și o armătură teoretică adecvată, au impus-o pe Emilia Pavel drept un specialist de marcă. [...] Aceste contribuții, dincolo de materialul documentar bogat și de mare preț, au revelat finețea analizei și știința surprinderii caracterului de generalitate al elementului particular”²⁰.

Ca un corolar firesc al acestei atât de bogate și de variate activități, Emilia Pavel a fost distinsă cu numeroase premii, diplome naționale și internaționale.

Dintre acestea amintim doar următoarele: Ordinul „Meritul Cultural”, în grad de Comandor, categoria H, decernat de Președintele României (2004), Medalia Mondială a Libertății acordată de către Institutul Biografic American (2006), precum și Diploma de excelență primită în cadrul Festivalului Folcloric Datini și Obiceiuri de iarnă (Iași, 2007). În chip de

¹⁶ Apud Iordan Datcu, recenzie la volumul Emiliei Pavel, *Memoriile unui muzeograf* (publicată la 1 august 2014 pe pagina web <http://convorbiri-literare.ro>).

¹⁷ Emilia Pavel, *Memoriile unui muzeograf*, p. 89, 175 și 208.

¹⁸ *Ibidem*, p. 99 și 206.

¹⁹ Iordan Datcu, *loc. cit.*

²⁰ Grigore Ilisei, *loc. cit.*, p. 46.

recunoștință, devine Cetățean de onoare al comunei natale (în 2004), iar micul punct etnografic deschis la Popești – Iași îi poartă, din 2012, numele.

Câteva aprecieri formulate de diverse personalități ale culturii românești irizează în chip special portretul Emiliei Pavel. Astfel, în opinia, parcă prea generoasă, a distinsei Zoe Dumitrescu-Bușulenga, „Doamna Emilia Pavel [a fost] cel mai de seamă etnograf din a doua jumătate a

secolului trecut. Valoarea activității sale în cultura românească se va impune întotdeauna spiritului național”²¹. Pe de altă parte, cunoscutul etnolog bucureștean Iordan Datcu o definește ca pe „muzeograful de elită, omul unei singure pasiuni: valorificarea

artei populare moldovenești într-un celebru muzeu”, și insistă asupra calităților umane ale etnografului ieșean: „Omul Emilia Pavel, persoana modestă, discretă, generoasă, politicoasă, sfințită, delicată”²².

Fără a avea neapărat relații speciale, în tumultoasa sa viață pașii i s-au intersectat în diverse ocazii (lansări ale cărților sale, la vernisarea unor expoziții de artă populară ș.a.), cu numeroase personalități ale neamului nostru. Dintre acestea îi amintim aici doar pe Academicienii Răzvan Theodorescu, Valeriu D. Cotea, Victor Spinei, Constantin Ciopraga și Gheorghe Platon, pe neuitatul Grigore Vieru, dar și pe Radu Vulpe, Nicolae Dabija, Ioan Godea și Doina Ișfănoni, pe P.F. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (pe vremea când era Mitropolit al Moldovei și Bucovinei la Iași), pe P.S. Macarie, tânărul Episcop al Europei de Nord (cunoscut, ca etnograf, sub numele de Marius Dan Drăgoi) sau pe ieșenii Al. Husar, Dan Hatmanu, Horia Zilieru, Cassian Maria Spiridon, Constantin Parascan sau Val Condurache²³.

Acum 13 ani, în 2001, într-un moment de bilanț din viața Emiliei Pavel, am avut fericita inspirație de a mă lăsa purtat de gândul bun care îmi șoptise să mă implic nemijlocit în sărbătorirea a jumătate de veac de când Emilia Pavel slujea știința etnografică românească și,

²¹ Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *loc. cit.*, p. 5.

²² Iordan Datcu, *loc. cit.*

²³ Emilia Pavel, *Memoriile unui muzeograf*, passim.

implicit, muzeologia românească. Recunosc sincer, o vreme am ezitat să fac acest lucru datorită caracterului vulcanic, uneori imprevizibil, pe care îl avea colega noastră, însă, după o discuție avută între patru ochi pe holul Palatului Culturii și o vizită în apartamentul-muzeu din Tătărași, lucrurile au mers ca din apă.

În ziua evenimentului, sala „Henri Coandă” a Palatului Culturii din Iași a fost realmente neîncăpătoare pentru numeroasa asistență care a ținut neapărat să fie de față la sărbătoarea Emiliei Pavel. Contrar opiniilor unora, manifestarea s-a bucurat de prezența unor invitați valoroși (îl amintim în acest sens numai pe răposatul Acad. Gheorghe Platon), mass-media locală a dovedit mult interes pentru eveniment (TVR Iași chiar a dedicat sărbătoritei un film special), iar muzeul nostru a editat un amplu pliant consacrat activității exemplare a muzeografului etnograf omagiat. Peste un deceniu, în aprilie 2011, cu prilejul sărbătoririi a 60 de ani de activitate, tot muzeul nostru avea să o omagieze într-o Gală a „Oamenilor pentru Iași”²⁴.

...Emilia Pavel era o entuziastă, se bucura ca un copil de orice nouă reușită profesională, fiind preocupată și după pensionare de tot ceea ce avea legătură cu muzeul și etnografia. Poate că uneori era prea pătimașă, prea aprinsă în discuțiile profesionale pe care le purta în diverse ocazii mai mult sau mai puțin profesionale sau oficiale, însă acum îmi dau seama că aceste *aparente excese* veneau, probabil, din dragostea nesfârșită pentru profesia aleasă la mijlocul veacului trecut.

Atunci când se discuta despre valorile etnografice naționale (despre care Emilia Pavel considera că alcătuiesc matricea păstrătoare a sufletului original al etnicității noastre!), nu se mai cantona deloc în normele elementare ale bunului simț, ci pornea atacul necruțător la baionetă împotriva celor care ponegreau prin faptă sau vorbă aceste valori și repere, căci pentru regretata cercetătoare era vorba aici de principii ființiale, nu despre discuții academice, principii cărora le-a slujit întreaga sa viață. Credem că are dreptate Grigore Ilisei atunci când pune în termeni oarecum mistico-religioși relația Emiliei Pavel cu profesia sa: „Când s-a dedicat slujirii ca la altar a etnografiei românești, Emilia Pavel a pășit în acest domeniu fascinant cu sentimentul unei trăiri intense, vii. Studiarea acestui fenomen a fost în cazul Emiliei Pavel o ardență, o asumare mistuitoare”²⁵.

²⁴ Eveniment organizat la Muzeul Unirii din Iași de către Muzeul Etnografic al Moldovei din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova”, în colaborare cu Asociația „Universul Prieteniei” și Asociația „Alexandru Lăpușneanu”.

²⁵ Grigore Ilisei, *loc. cit.*, p. 47.

Neuitarea noastră, fărămă de recunoștință pentru cei care au ctitorit instituția unde noi câștigăm o bucată de pâine astăzi, se poate manifesta în varii ipostaze. Această neuitare, pe lângă citarea studiilor și cărților de referință, se poate manifesta și într-un alt mod, anume unul

insolit și vizibil pentru marele public căruia i se adresează, de obicei, muzeele. Acest gest stă în puterea noastră de decizie, mai ales a celor care conduc acum destinele instituției, și ar presupune, în ciuda unor aparente opreliști de natură subiectivă sau birocratică,

cinstirea ctitorilor sau a personalităților importante care au legătură cu muzeul prin numirea câtorva sectoare și săli din noul circuit expozițional cu numele lor.

Astfel, chiar Muzeului Etnografic al Moldovei i s-ar putea atașa numele ctitorului Ion Chelcea, sectorul consacrat Obiceiurilor de iarnă ar putea purta numele savantului ieșean Petru Caraman, *sectorul de Port popular* s-ar numi, desigur, *Emilia Pavel*, cel de Instalații tehnice Melania Ostap sau Gheorghe Bodor, sectorul de Păstorit Petru Cazacu, sala de Ceramică Victoria Semendeaev, iar cea de Industrie casnică Rodica Ropot. Un chip, o imagine a acestor personalități, repet, devenite strămoși și ocrotitori ai breslei noastre, ar putea... proteja, în manieră simbolică, aceste spații muzeale. În fond, e o practică curentă în alte părți și nu văd nici un impediment major în adoptarea ei și la Iași, conjunctura, având în vedere restaurarea prelungită a sediului muzeului, fiind una extrem de favorabilă.

...Pe 16 octombrie 2014, la vârsta de 89 ani, „la numai puțin timp după ce zgomotul sărbătorilor orașului s-a împrăștiat, odată cu ultimii pași ai pelerinilor, Emilia Pavel s-a dus și ea”²⁶ spre Celălalt Tărâm. Sugestiv, „cu doar câteva zile înainte de a ne părăsi, deși suferindă și obosită, parcă premonitoriu, a mai vizitat o dată muzeele pe care atât de mult le-a iubit. A mers la Muzeul «Mihail Sadoveanu», apoi la Muzeul «Mihai Eminescu» și s-a oprit să respire aerul curat din Grădina Botanică,

²⁶ Otilia Bălinișteanu, *loc. cit.*

la Rozariu, acolo unde îi plăcea cel mai mult să meargă, în verile înflorite ale Iașiului. A fost ultima sa ieșire²⁷ înainte de Marea Trecere.

„Cui iubește mult, i se iartă mult” glăsuiește Mântuitorul nostru și nu avem nici o îndoială că așa și este. Ca atare, credem că sufletul mare și generos al Emiliei Pavel a fost așezat într-un loc special, loc pe care *pasiunea, munca titanică și mai ales dragostea nesfârșită* („iubirea contopitoare”, cum spune Grigore Ilisei²⁸) pentru profesie l-au câștigat cu asupra de măsură încă din timpul vieții. Probabil că și-a împlinit destinul și a intrat în galeria strămoșilor, de acolo continuând să vegheze la breasla noastră, a muzeografilor, dar și la anonimii *păstrători de legi și datini*, căci pasiunea și dragostea Emiliei Pavel pot să transgreseze până și pragul spațio-temporal dintre cele două lumi.

Dumnezeu să o ierte și să o odihnească în pace pe Emilia Pavel! Cred că acest suflet chiar are după ce se odihni, vreme de peste șase

decenii lucrând mereu-mereu fără odihnă! Nu am putut fi de față, așa cum era firesc, la înmormântarea de la cimitirul ieșean „Eternitatea”, însă socot că aceste rânduri m-au făcut părtaș la cinstirea memoriei kolegei noastre recent plecată spre Lumea fără dor! Îi mulțumim pentru viața întreagă pusă în slujba Muzeului Etnografic al Moldovei, implicit a etnografiei românești, și o

rugăm să ne ierte, căci poate, uneori, nu i-am înțeles până la capăt gândurile și sentimentele!

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ Grigore Ilisei, *loc. cit.*, p. 47.

Activitatea publicistică (selectiv)

Volume de autor

- Portul popular din zona Iașului*, Iași, 1969
- Portul popular din zona Iași*. Cu o versiune în limba franceză, Iași, Complexul Muzeistic, 1970
- Costumele populare din zona Iași*. Album, Iași, 1970
- Jocuri cu măști. Zona Iași (Podișul Central Moldovenesc)*, Iași, 1971
- Măști populare moldovenești*. Prefață de Romulus Vulcănescu, Iași, Muzeul Etnografic al Moldovei, 1972
- Portul popular din zona Iași*, București, Editura Meridiane, 1975
- Portul popular moldovenesc*. Prefață de Romulus Vulcănescu, Iași, Editura Junimea, 1976
- Scoarțe și țesături populare*. Cuvânt înainte de Romulus Vulcănescu, București, Editura Tehnică, 1989
- Studii de etnologie românească*. Prefață de Romulus Vulcănescu. Ediția întâia, Iași, Editura Junimea, 1990
- Jeux a masques en Moldavie*, Iași, Palatul Culturii, 1998
- Studii de etnologie românească*. Ediția a doua. Cu o predoslovie-portret de Zoe Dumitrescu-Bușulenga (*Emilia Pavel: muzeograf model*). Postfață de Romulus Vulcănescu, Iași, Editura Princeps Edit, 2006
- Valori etnografice românești în imagini. Moldova*. Album. Prefață de Jordan Datcu, Iași, Editura Princeps Edit, 2007 (lucrare distinsă cu o Diplomă de excelență la cea de-a XVIII-a ediție a Salonului Internațional al Cărții Românești, Iași, mai 2009)
- Masca – univers antropologic. Masque – Univers anthropologique. Mask – Anthropological Universe*. Prefață de Petru Ursache, Iași, Editura Princeps Edit, 2011
- Memoriile unui muzeograf*. Prefață de Daniel Corbu, Iași, Editura Princeps Edit Multimedia, 2013.

Studii, materiale și articole

- Sumanele moldovenești*, în „Revista de Etnografie și Folclor” (REF), nr. 4/1965, p. 415-422
- Capra de stof*, în „Studii și Comunicări de Istoria Artei” (SCIA), seria Teatru, Muzică, Cinematografie, București, nr. 1/1965, p. 74-77
- Un centru de cojocărit din zona Fălticeniilor*, în „Revista Muzeelor” (RM), București, nr. 6/1967, p. 566-568
- Măști animale de Anul Nou*, în SCIA, nr. 2/1968, p. 161-166
- „Portul popular din zona Neamțului, satul Ghindăoani, de la sfârșitul secolului al XIX-lea până la începutul secolului al XX-lea”, în *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară*, București, 1969, p. 413-425
- Piese caracteristice portului popular femeiesc din Clisura Dunării*, în RM, nr. 5/1971, p. 441-446
- Costumul femeiesc tradițional și costumul bărbătesc tradițional*, în „Atlasul Complex „Porțile de Fier”, București, 1972, p. 238-241

„Portul popular din partea centrală a Podișului Moldovei”, în *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară*, București, 1972, p. 370-384

Măști, jocuri și obiceiuri populare de Anul Nou în Popești – Iași, în aceeași publicație, p. 444-453

Contribuții la studiul portului popular din Moldova. Țoandra și peștemanul, în RM, nr. 4/1973, p. 351-355

Ciupagul din Clisura Dunării, în „Tibiscus”, seria Etnografie, Caransebeș, II, 1974, p. 91-97

Portul popular din satele Vârciorova și Gura Văii, jud. Mehedinți, în „Oltenia. Studii și comunicări”, Craiova, 1974, passim

Portul popular din Clisura Dunării, în „Tibiscus”, III, 1975, p. 27-52

Portul popular de pe Valea Bistrei, com. Zăvoi (Caras Severin), în „Studii și comunicări de etnografie și istorie”, Caransebeș, 1975, passim

Colecția de scoarțe a Muzeului Etnografic al Moldovei Iași, în RM, nr. 3/1975, p. 24-26

Aspecte etnografice în satul Bivolari – Iași, în „Sociologia în acțiune”, Iași, tom. III, 1975, p. 179-190

Patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași, în „Cercetări Istorice”, Iași, VIII, 1977, p. 45-50

Contribuții la studiul portului popular din județul Vrancea, în „Studii și comunicări”, Focșani, II, 1979, p. 171-189

Colaborarea Muzeului Etnografic al Moldovei cu Cooperativa „Miorița” – Iași, în RM, nr. 3/1980, p. 41-43

Portul popular moldovenesc, în „Acta Moldavie Meridionalis. Anuarul Muzeului Județean Vaslui”, II, 1980, passim

„Arhitectura, interiorul și portul popular din Vicovul de Sus – Rădăuți”, în vol. *Studii și cercetări de etnografie și artă populară*, București, 1981, p. 121-145

Țesături moldovenești, tradiție și inovație, în „Hierasus”. Anuarul Muzeului Județean Botoșani, IV, 1981, p. 431-453

Contribuții la studiul țesăturilor populare. Scoarțe moldovenești, în „Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România”, vol. I, Sibiu, 1981, p. 127-139

Măști de teatru tradițional din zona Iașilor din ultimele decenii, în SCIA, XXXI, 1984, p. 79-82

Arhitectura și interiorul țărănesc din zona Iași – coordonate arhaice și contemporane, în RM, nr. 10/1985, p. 64-70

Scoarțele moldovenești și ornamentica lor, în RM, nr. 4/1988, p. 53-58

La 50 de ani de la înființarea Muzeului Etnografic al Moldovei, în RM, nr. 4/1994, p. 68-73

Considerații cu privire la alimentația tradițională a populației rurale din Moldova, în RM, nr. 2/1996, p. 41-46

Considérations sur les moeurs agraires de Roumanie reflétées dans les jeux de masques, în „Thraco-Dacica”, București, tome XVI, nr. 1-2/1995, p. 249-260

„Ornamentica scoarțelor moldovenești și unele motive străvechi întâlnite și pe scoarțele țolurilor maramureșene”, în *Maramureș – vatră de istorie milenară*, vol. III, Cluj, Editura Dragoș Vodă, 1997, p. 361-374

Jocuri cu măști în Moldova – obiceiuri arhaice, în REF, tom LII, nr. 3-4/1997, p. 227-247

Pomul vieții – simbol arhaic în ornamentica populară românească, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” (AMET), Cluj-Napoca, XII, 1998, p. 413-424

Podoabe – simboluri arhaice în portul popular românesc, în AMET, XIII, 1999, p. 523-539

Considerații cu privire la satul tradițional și locuința țaranului la est de Carpați, în AMET, XIV, 2000, p. 149-165

Din istoricul Muzeului Etnografic al Moldovei – Iași, în AMEM, Iași, I, 2001, p. 19-34

Henri Focillon despre creația populară românească (articol postat în martie 2002 pe site-ul <http://convorbiri-literare.ro>)

Confluențe și sinteze cu privire la portul popular românesc la est de Carpați, în AMEM, II, 2002, p. 115-135

Pasărea, motiv decorativ pe mormântul Mariei de Mangop de la Putna, în AMEM, IV, 2004, p. 223-234

Măștile populare românești, în „Memoria Ethnologica”, Baia Mare, an VII, nr. 24-25 (2007), p. 34-40

Cămașa de sărbătoare din Colecția muzeală Concești (articol postat la 23 noiembrie 2010 pe pagina web: <http://www.luceafarul.net>)

Gabriela Moga Lazăr prezintă cu tapiserie la Salonul de toamnă de la Grand Palais (Champs Elysées) Paris (articol postat la 16 aprilie 2011 pe site-ul <http://www.luceafarul.net>)

Obiceiuri agrare și culte funerare reflectate în jocurile cu măști din Moldova, II (la adresa electronică: <http://convorbiri-literare.dntis.ro/PAVELian8.html>)

Un erudit: etnologul Petru Ursache (articol postat la 2 septembrie 2014 pe adresa: <http://convorbiri-literare.ro>).

Studii și materiale în colaborare

„Portul”, în vol. *Arta populară de pe Valea Bistriței*, București, Editura Academiei Române, 1969, p. 115-204 (cu Florea B. Florescu)

Plutăritul pe Bistrița, în RM, nr. 2/1970, p. 151-154 (cu Gh. Bodor și C. Scodac)

O formă deosebită a relației școală-muzeu, în RM, nr. 5/1979, p. 48-51 (cu Gabriela Moga-Lazăr).